

KURMACADA İŞLEVSEL BİR UNSUR OLARAK MEKÂN

Bourneuf ve Quellet kurmacada işlevsel bir araç olarak öne çıkardıkları mekân kavramının ister gerçek ister hayal olsun aksiyona ve zamanın akışına bağlı olarak kahramanlarla ve olaylarla kaynaşmış durumda olduğunu belirtirler.¹ Bu işlevsel yönüyle mekân, yalnızca fiziksel bir zemin olmaktan çıkarak kurmacanın iskeletini oluşturan karakter, olay örgüsü, anlatıcı gibi unsurlarla sıkı bir ilişki halindedir. Çalışmamızda üç kurmaca metin olarak *Aylak Adam*, *Berci Kristin Çöp Masalları* ve *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanları özelinde mekânın işlevselliği, hem karakterlerin iç dünyalarını etkileyen ve görünür kılan bir araç olması hem de özellikle *Berci Kristin Çöp Masalları* romanında adeta kurmacanın başkahramanı olarak öne çıkması üzerinden ortaya konacaktır.

Berna Moran'ın başkişisini toplumdan kopmuş yalnız, çözümünü tek bir kadınla iletişim kurmada gören bir karakter olarak belirttiği² *Aylak Adam*³ romanında, mekânın söz konusu ana karakterin iç dünyasını etkileyen bir uyarıcı ve pekiştirici olarak öne çıktığı görülür. Öncelikle romanda mekân olarak İstanbul'un belirgin bir kimliği olmadığı ve bu anlamda bilinçli olarak kente dair betimleyici bir anlatımdan kaçınıldığının altını çizmek gerekir. İstanbul, karakterin kalabalığı izleyebildiği ve o kalabalıkta kendi iç dünyasına kapanabildiği bir kent olarak önemlidir. C.'nin dolaştığı sokaklar bir kent olarak Ankara ile değiştirilse romanın gelişimine büyük bir etki yapmayacağı açıktır. Çünkü İstanbul C.'nin algısından kalabalığı izleyebilmesine imkân sağlayan sadece kentsel bir mekân olması vesilesiyle önemlidir. Dolayısıyla kente ait sinema, tatlıcı, kahve gibi yerler de şehrin farklı unsurlarının bir araya geldiği yerel ve kültürel çeşitlilik noktaları değil, onun için bu kalabalığı gözlemleyebilmenin mümkün olduğu merkezler olarak öne çıkar. C. roman boyunca dış mekân olarak sokaklarda, caddelerde dolaşsa da okur daima onun iç dünyasını okur:

¹, Roland Bourneuf, Réal Ouellet, çev., Hüseyin Gümüş, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 99.

² Berna Moran, "Aylak Adam'dan Anayurt Oteline" Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, (İstanbul: İletişim Yayınları), 219.

³ Yusuf Atılgan, *Aylak Adam*, (İstanbul: YKY, 2001) *Aylak Adam* adlı eserden yapılan tüm alıntılarda bu kaynak esas alınacak, sayfa numaraları alıntı sonunda parantezle gösterilecektir.

“Akşamüstü Fındıklı’da, önünde durduğu kunduracı vitrininin yarı-aynalaşan camında, kendini böyle pırıl pırıl görünce irkildi. Tüm bu tıraşlar, bu yıkanmalar, bu saç yatırma uğraşları onun için miydi? Bilinçsiz biri olduğundan başka bir görünme isteği miydi bu? Başkalarında en çok öğrendiğini yapmıştı.” (s. 55)

Bu iç dünyası kentin gürültülü kalabalığının yaptığı çağrışımlarla zaman zaman daha derinlere götürülürken zaman zaman da bir irkilmeye kesilir. Örneğin; Güler’i beklemek üzere kahveye giderken “Neden içimde bu istek? Belki yemekten sonra evcek sinemaya giderlerdi.” (s. 53) şeklindeki iç sesi bir anda şehrin gürültüsüyle kaybolur: “Birden o büyük şehir gıcirtısı dediği sesi duydu. Yüzü buruştu.” (s. 53)

Böylece problemi toplumla ilişkisi olan birey, o topluma ait mekânla da mümkün olduğunca daha az ilişkide olmak isterken kentin iç dünyasına olan müdahalesinden ve etkisinden de kurtulamaz. Örneğin, sokakta önündeki çocuk arabasını iten bir kadını gördüğünde artık kadınların çocuklarını kucaklarında taşımadığını düşünerek teyzesini hatırlar ve çocukluğuna döner:

“Tramvaydan indiklerinde teyzesi onu kucağına almıştı. Tanıdık bir doktora gidiyorlardı.” (s.142)

Böylece kent bazen yüzünü buruşturmasına sebep olan bir uyaran görevinde bazen de yaptığı çağrışımlarla iç dünyasına dönebilmesine imkân tanıyan bir pekiştireç olarak araçsallaştırılır.

Aylak Adam romanında ana karakterin iç dünyasını etkileyen ve onun okura yansıtılabilmesinde bir araç olan mekânın bu işlevselliği, Sevgi Soysal’ın *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*⁴ romanında da benzer şekilde kullanılmaktadır. Söz konusu romanda mekân, karakterlerin maddi durumlarını görünür kılarken, aynı zamanda onların iç dünyalarını da etkilemesi ve öne çıkarması yönleriyle işlevseldir. Roman boyunca modernleşmeyle gelen bir tüketim zinciri içinde kendi payına düşeni yapan, farklı kesimleri temsil eden, zaman zaman idealleştirilen zaman zaman aradlığın simgesi haline gelen karakterlerin hikâyesini okuruz. Mehmet Doğan’ın kurmacanın organik bütünlüğünü bozduğunu söylediği⁵ bu karakterler

⁴ Sevgi Soysal, *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*, (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1981) *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* adlı eserden yapılan tüm alıntılarda bu kaynak esas alınacak, sayfa numaraları alıntı sonunda parantezle gösterilecektir.

⁵ Mehmet H. Doğan, “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti”, *Tekrarın Tekrarı*, (İstanbul: YKY, 1999) 254.

aksine kendi payına düşen rolleri yerine getirirken dönemin toplumsal yapısını öne çıkarması vesilesiyle oldukça gereklidir. Bu noktada mekân, bu toplumsal yapıda hem karakterlerin yaşam koşullarına hem de iç dünyalarına dair ipuçları verir. Örneğin, Mehmet Doğan'ın romanın ilerleyen bölümlerindeki karakterle ve olaylarla ilişkisini kuramadığı Ahmet, dönemin tüketim hızıyla şekillenen semtsel görünüm hakkında önemli ipuçları verir:

“Ahmet şaştı. Bu tür işportacılar Ulus'ta bulunur. Bunlar da Kızılay'a aktılar artık. (...) Ahmet için Ulus'tan alınmış bir malın hiçbir değeri yoktur.”(14)

Görüldüğü üzere Ahmet, semtlerin o maddi görünümü üzerinden bir ayrıma giderek kendini de bu mekânlar dâhilinde konumlandırmaya çalışmaktadır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde de mekânın karakterlerin maddi durumlarını, yaşam koşullarını öne çıkarmada işlevsel olduğunu görürüz. Ali'nin geceyarısı davet ettiği Doğan'ın gözünden bu yoksul ev şöyle aktarılır:

“Yerler tahtaydı, arap sabunuyla sık sık fırçalandıkları belli olan tahtalar sapsarıydı. Ucuz ve çirkin eşyalar vardı ortalıkta. Üç sehpa.”
(s. 178)

Mekân, kişilerin yaşam koşullarını ve maddi durumlarını öne çıkaran bir araç olmasının yanı sıra, onların iç dünyalarına dair önemli ipuçları da verir. Kendi evindeki “eczane” düzeninden içi sıkılan Doğan için bu yoksul ev aslında “iç açıcı” ve “ferah” bir mekândır. Doğan'ın kardeşi Olcay da sürekli o evde boğulduğundan bahseder:

“Bu eve gelince kullanılmak üzere kilere kapatılmış turşu gibi hissediyorum kendimi. Boğuluyorum bu evde.” (s. 112)

Böylelikle mekân, hem yaşam koşullarını hem de karakterlerin içinde buldukları buhranlı iç dünyalarını görünür kılmada işlevsel bir araç olur.

Son olarak ele alınacak olan *Berci Kristin Çöp Masalları*⁶ adlı romanda ise bir mekân olarak gecekondulu mahallesi Çiçektepe, başkarakter konumundadır. Bu vesileyle romanda özellikle öne çıkan bir ana karakterin varlığı hissedilmez. Çok sayıda karakter, mahallenin

⁶ Latife Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2003) *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı eserden yapılan tüm alıntılarda bu kaynak esas alınacak, sayfa numaraları alıntı sonunda parantezle gösterilecektir.

geçirdiği dönüşümü farklı açılardan yansıtırken romanın asıl odak noktası Çiçektepe ve onun kente entegre olmaya çalışırken kendi dinamikleri üzerine kurulu bir yaşam alanına dönüşümüdür. Bu evrim, sonunda Çiçektepe’yi “tavanı gökten, duvarları fabrikalardan” (s. 85) tek bir konduya dönüştürür.

Romanın hikayesinin çöp yığınınından bir mahalle ortaya çıkararak konducuların bir “yer” edinme mücadelesi olması zaten mekânı en baştan odak haline getirir. Çiçektepeliler önce bu mekânda kendi “biz”lerini yaratırken, aynı zamanda karşı tepeye karton evler kuran çingenerlerle kendi “öteki”lerini de yaratırlar. Böylece mekân, toplumsal bir kimlik yaratımında da araçsallaştırılır. Aidiyet sorunu olan insanların kendilerine hem yeni bir “biz” hem de yeni bir “öteki” yaratabildikleri yeni bir alan olur. Öte yandan roman boyunca mekânın fiziksel koşulları ve merkezden uzak oluşu vesilesiyle bütün karakterlerin kendilerine ait kolektif bir dil ve kültür yaratabildikleri bir zemine dönüştüğü görülür. Ve okur roman boyunca kentin dışında kalmış bu mekânda bir kent imitasyonunun yaratılmasını okuyacaktır. Böylelikle kurmaca, karakterlerinin değil; Çiçektepe’nin hikâyesi olarak kendi mekânını başkişisi yapar.

Sonuç olarak, *Aylak Adam* ve *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* romanlarıyla karakterlerin iç dünyalarını etkileyen, öne çıkararak ve onların yaşam koşullarına dair ipuçları veren mekân *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı romanda kurmacanın teması, başkahramanı olmuştur. Bu yönüyle fiziki bir çevre olmaktan öteye giden mekânın işlevsel bir kurmaca unsuru olarak karakterle, temayla sıkı sıkıya ilişki halinde olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Atılğan, Yusuf. *Aylak Adam*. İstanbul: YKY, 2001.

Moran, Berna. “*Aylak Adam*’dan *Anayurt Oteli*’ne” Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourneuf, Roland ve Ouellet, Réal. Çev. Hüseyin Gümüş. *Roman Dünyası ve İncelemesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Doğan, Mehmet H. “*Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*” *Tekrarın Tekrarı*. İstanbul: YKY, 1999.

Soysal, Sevgi. *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1981.

Tekin, Latife. *Berci Kristin Çöp Masalları*. İstanbul: Everest Yayınları, 2003.